

تدفین در ایران باستان و اندیشه‌های مربوط به آن

آریوبرزن حبیبی اصل

نشر آناپینا

۱۳۹۲

سرشناسه: حبیبی اصل، آریوبرزن، ۱۳۵۶ -
 عنوان و نام پدیدآور: تدفین در ایران باستان و اندیشه‌های مربوط به آن/آریوبرزن حبیبی اصل.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات آناپنا، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری: ۲۳۲ص.؛ مصور، نقشه، جدول؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۱۶۸-۲-۰۰۱۴۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۱۱ - ۲۱۹.
 موضوع: تشییع و تدفین، مراسم - ایران - تاریخ -- پیش از اسلام
 موضوع: ایران -- باستان شناسی
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ق ۲ ج ۱۴۲/DSR
 رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۳۳۶۱

نشر آناپنا

تدفین در ایران باستان و اندیشه‌های مربوط به آن
 آریوبرزن حبیبی اصل

مدیر هنری: مسلم پاک‌کهر

طراح جلد: فرود عباسی

شمارگان: ۱۲۰۰ جلد

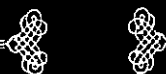
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲

لیتوگرافی: نقره آبی

چاپ: آناپنا

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۱۶۸-۲-۰۰۱۴۰۰۰۰

قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، رودکی، پایین‌تر از تقاطع سیه رودکی، کوچه پدرامی، پلاک ۲، طبقه ۴، واحد ۹

کد پستی: ۱۳۴۶۳۵۳۴۳۱

تلفن: ۶۶۳۷۷۶۱۱ - ۹۱۲۵۲۷۲۸۵۸

ایمیل: anananas-hr@gmail.com

فهرست

پیشگفتار / ۹

مقدمه / ۱۱

فصل اول / نگاهی به ادیان ایران باستان و مقوله تدفین از دیدگاه آنها / ۱۵

۱-۱ ادیان ابتدایی ایرانی‌ها و دنیای بعد از مرگ

۲-۱ دین ایلامیان و مسئله تدفین

۳-۱ دین زردشتی و نگاه به مقوله تدفین

۴-۱ دین مادها

۵-۱ دین هخامنشیان

۶-۱ ادیان اشکانیان

۷-۱ ادیان ایرانی در دوره ساسانیان و مسئله تدفین

فصل دوم / تدفین در ایران از ابتدا تا آغاز هزاره دوم (ق.م) / ۴۳

۱-۲ سابقه تاریخی و جغرافیایی

۲-۲ اماکن باستانی و تپه‌های تدفینی تا قبل از تمدن سیلک

۳-۲ دوره معروف به تمدن سیلک

۴-۲ دوره معروف به تمدن چشمه علی

۵-۲ دوره تاریخی معروف به تمدن حصار

۶-۲ تمدن جنوب و جنوب غربی ایران و مسئله تدفین (دوره شهرنشینی)

۷-۲ وضعیت تدفین در ایران در هزاره‌های چهارم تا دوم پیش از میلاد

فصل سوم / وضعیت تدفین در ایران در هزاره‌های دوم و اول (ق.م) (عصر آهن) / ۶۵

۱-۳ سابقه تاریخی

۲-۳ تپه‌ها و مناطق تدفینی در این دوره

۳-۳ چگونگی تدفین مردگان در عصر آهن در فلات مرکزی ایران

۴-۳ چگونگی تدفین مردگان در عصر آهن در جنوب و جنوب غربی ایران

فصل چهارم / وضعیت تدفین در دوره مادها / ۹۷

۱-۴ نگاهی به موقعیت جغرافیایی و سیاسی ماد

۲-۴ وضعیت تدفین در دوره مادها

فصل پنجم / وضعیت تدفین در دوران هخامنشیان / ۱۱۵

۱-۵- نگاهی گذرا به موقعیت جغرافیایی و تاریخی هخامنشیان

۲-۵- معرفی بناهای تدفینی هخامنشیان

۳-۵- رسوم و آداب تدفینی هخامنشیان

۴-۵- آثار تدفینی به جا مانده از هخامنشیان

۵-۵- انواع تدفین هخامنشیان

فصل ششم / وضعیت تدفین در دوران اشکانیان و اندیشه‌های مربوط به آن / ۱۴۳

۱-۶- نگاهی به موقعیت جغرافیایی و تاریخی اشکانیان

۲-۶- انواع تدفین در دوران اشکانیان و اندیشه‌های مربوط به آن

۳-۶- اشیای تدفینی اشکانیان

فصل هفتم / تدفین در دوره ساسانیان و اندیشه‌های مربوط به آن / ۱۷۱

۱-۷- نگاهی به موقعیت جغرافیایی و تاریخ سیاسی ساسانیان

۲-۷- وضعیت تدفین در دوران ساسانی و اندیشه‌های مربوط به آن

منابع و مآخذ / ۱۹۳

کتابنامه

مجلات و نشریات

پیوست‌ها / ۲۰۳

نقشه‌ها

اشکال و طرح‌ها

جدول‌ها

عکس‌ها و تصاویر

پیشگفتار

در تاریخ ایران تالین دهه‌های اخیر وقتی مورخی ویا محققى قلم به دست می‌گرفت تادر مورد تاریخ ایران مطالبی را بنویسد، تمام تلاش وی آن بود تا تاریخ سیاسی ونظامی پادشاهان را به رشته تحریر در آورد ودر این مجموعه‌ها، خبری از مردم، فرهنگ وزندگی آنها نبود. تا اینکه با کشفیات جدید باستان شناسی وظهور مورخان ومحققان جدید با طرز فکر نوین، تلاشهای زیادی برای شناخت همه‌ی جنبه‌های مختلف زندگی انسانها صورت گرفته است. ازاین میان نگرش انسانها به زندگی پس از مرگ حکایتی جالب وشنیدنی دارد. دنیای پس از مرگ، پراز راز ورمز برای انسانها بود وهر گروه وقومی به نوعی به آن می‌نگریستند. موقعیت جغرافیایی وموقعیت زمانی نقش فراوانی در نگرستن به این مسئله داشت. محققان تاریخ، تدفین را یک کار باستان‌شناسی می‌دانند وباستان شناسان نیز به این مقوله بایدید باستان‌شناسی محض می‌نگرند ودر پرداختن به آن به تفکر واندیشه توجه زیادی نکرده‌اند. این مسئله نگارنده را برآن داشت تا برای شناخت هرچه بیشتر ومعرفی گوشه‌ای از فرهنگ وتمدن گذشتگان کتاب حاضر ائتدوین وگردآوری کنم واین کار در واقع یک نوع پیوند بین تاریخ و باستان‌شناسی است. یافته‌های باستان‌شناسی می‌تواند به مورخان کمک شایانی کند و تحقیقات باستان‌شناسی، بدون اطلاعات مورخان ناقص می‌باشد. این تحقیق براساس جدید ترین یافته‌ها و اطلاعات باستان‌شناسی وناریخی است و آن راه‌دهیه‌ای می‌دانم برای همه‌ی کسانی که به این مملکت عشق می‌ورزند وقصد شناخت هر چه بیشتر آن را دارند و ازهمه کسانی که در نوشتن این کتاب ما را همکاری کرده‌اند، مخصوصا استاتیدگرانقدر آقایان دکتر علاءالدین آذری، دکتر محمدزمان خدایی ودکتر عبدالعزیز موحّد، صمیمانه تشکر وقدردانی می‌کنم و یادآور می‌شوم باتوجه به تغییرات نظرات باستان‌شناسی که با کشفیات جدید انجام می‌گیرد، اگر نظریه جدیدی به اثبات رسید در چاپ‌های بعدی نوشته می‌شود. همچنین اگر خوانندگان گرامی اطلاعات تازه‌ای دارند به ما ارائه دهند.

مقدمه:

کشور ایران در جنوب غربی وسیع ترین خشکی جهان یعنی قاره آسیا واقع است. ایران کنونی جزئی از فلات ایران است که از سمت جنوب به خلیج فارس و دریای عمان، از سمت شمال به دریای خزر و کشورهای ترکمنستان و آذربایجان و ارمنستان، از سمت مشرق به کشورهای افغانستان و پاکستان و از سمت مغرب به ترکیه و عراق متصل است. نیمی از خاک ایران گرم و خشک می باشد و تنوع آب و هوایی در آن وجود دارد. شکل جغرافیایی و ارتباطی ایران، همواره، قبایل کوچنده و طوایف مختلف را به اینجا می کشاند. از نشانه های انسان اولیه می توان آثاری از عصر حجر قدیم به خصوص در نواحی غربی و دامنه های شرقی و غربی زاگرس به دست آورد. تپه های باستانی ایران هر روزه اطلاعات تازه ای از قدیمی ترین شیوه زندگی انسانی را در ایران به ما ارائه می دهند. مردمان ایران زمین نیز مثل دیگر تمدن های همجوار، مراحل زندگی را به ترتیب از غار نشینی، کوچ نشینی، زندگی در روستاها و دهکده ها و سرانجام شهرنشینی، پشت سر گذاشتند. حکومت ایلام که خود دارای سه مرحله ی قدیم، میانه و نو است، نشانگر وجود نشانه های تمدن در ایران می باشد. کشف و شناسایی تپه های باستانی ایران در مرکز، شمال، جنوب و غرب ایران، این مراحل زندگی را به تایید و تثبیت رسانده است. در زمینه ی شناسایی و معرفی زندگی در این تپه های باستانی، یکی از بهترین و جالب ترین منابع، چگونگی تدفین و اصول و روش آن در این دوره ها است. تدفین در منازل مسکونی و حیاط خانه ها می تواند از اولین نوع تدفین در ایران باشد. سپس تدفین در این تپه ها منظم و در قبرستانهای عمومی صورت می گرفت. آیا این می تواند نشانه ی مدنیّت

و آغاز شهر نشینی در ایران باشد؟ اندیشه‌های تدفینی و جهان پس از مرگ، جز مهمترین اندیشه‌های مردمان این دوره از تاریخ کشورمان است. ناگهان در سفال‌های این تپه‌های باستانی تغییر ایجاد می‌شود که این نشانگر آمدن قومی جدید در ایران است. شناخت و بررسی تاریخ و فرهنگ و تمدن ایلام خود به تنهایی می‌تواند اطلاعات کاملی را در مورد ایران قبل از مهاجرت آریائی‌ها به محققان ارائه دهد.

دربارخی نقاط که مردمان ایران به صورت شهر نشین درآمده بودند و به زندگی خود مشغول بودند، مهاجرت اقوام آریائی به طرف ایران و دیگر مناطق به صورت تدریجی آغاز شد. آریائی‌ها که گویا از سرزمین خود در استپ‌های اوراسیا به دلایل مختلف مهاجرت کردند، از همان ابتدا به دو گروه هندواروپایی و هند و ایرانی تقسیم شدند. اقوام هند و ایرانی در نزدیکی مرزهای ایران از هم جدا شدند و به کشورهای هند و ایران رهسپار شدند. آریائی‌ها که به ایران آمدند سه گروه شدند. گروهی به غرب ایران آمدند که آنها را ماد می‌خوانند، گروهی به جنوب و جنوب غربی ایران آمدند که آنها را پارس می‌خوانند و گروهی به شرق و شمال شرق آمدند که آنان را پارت می‌خوانند. این مهاجران جدید، به تدریج فرهنگ و تمدن بومیان را در خود ذوب کردند و یا اینکه آنها را پذیرفتند. زندگی کوچ نشینی و دامپروری بر زندگی شهرنشینی و کشاورزی بومیان ایران فائق آمد و مهاجران چنان بومیان را در خود ذوب کردند که تا این اواخر اطلاعاتی زیاد از ساکنان ایران قبل از آریائی‌ها در دست نبود. می‌توان از بین رفتن حکومت ایلام توسط آشور بانی پال را فرصتی برای اقوام آریایی دانست تا حکومت و سیاست ایران را در دست بگیرند.

مادها توانستند اولین حکومت آریایی را در ایران در حدود سالهای ۶۲۰ ق.م تا ۵۹۹ ق.م به وجود بیاورند. متأسفانه آثار تمدنی این حکومت ایرانی تا حدودی ناپدید شد و اطلاعات ما درباره‌ی آن، بسیار کم است و این موضوع شناخت تاریخ و تمدن ماد را با مشکل اساسی روبرو کرده است. در این میان گوردخمه‌های منتسب به ماد، کمک خوبی در زمینه‌ی شناخت

فرهنگ و تمدن آنها می‌باشد.

دومین حکومت آریایی در ایران، هخامنشیان هستند که در حدود سالهای ۵۹۹ ق.م تا ۳۳۰ ق.م حاکم بلا منازع و قدرتمند ایران و قسمت‌های زیادی از جهان بودند. آثار تدفینی این حکومت و نوشته‌های مورخان یونانی معاصر آنها در کنار دیگر آثار، کمک فراوانی به شناخت فرهنگ و تمدن این حکومت کرده است. بامتلاشی شدن حکومت هخامنشیان کشور ایران برای حدود ۸۰ سال زیر نفوذ حکومت و فرهنگ جانشینان اسکندر یعنی سلوکیان، در آمد.

پارتیان سومین حکومت ایرانی را به نام اشکانیان به وجود آوردند که این حکومت در حدود سالهای ۲۵۰ ق.م تا ۲۲۴ م عهده دار حفظ مرزهای ایران بود. اشکانیان دارای حکومتی ملوک الطوایفی بودند و به همان اندازه که در سیاست، آزادی رفتار داشتند در دین وی روش تدفین به زیر دستان آزادی می‌دادند. بحث اینجا است که اشکانیان چه نوعی از تدفین رابه کار بستند؟ و آیا دیراندیشه‌های تدفینی آنها نیز تساهل مذهبی وجود دارد؟

چهارمین حکومت آریایی رادر ایران ساسانیان به وجود آوردند که در حدود سالهای ۲۲۴ م تا ۶۴۲ م حکومت کردند. سوال اینجا است که دین زردشتی چه تأثیری در تدفین ساسانیان داشت؟ ساسانیان به دین زردشتی جنبه‌ی رسمیت دادند و مردم را به اطاعت از فرامین این دین مجبور و تشویق می‌کردند. جریان تدفین و سرنوشت مردگان در این دوره خود حکایتی جالب و شنیدنی است. متأسفانه از تدفین ساسانیان جز نوشته‌های اوستا و دیگر کتابها و برخی آثار دیگر، اطلاعات زیادی در دست نیست که این یابه دلیل بی‌اهمیتی خود ساسانیان به مکان ابدی و یا به دلیل تخریب آثار تدفین ساسانیان توسط مهاجمان بود. ما در این کتاب، تدفین، اصول، روش و اندیشه‌های مربوط به آن را به ترتیبی که ذکر شد بررسی خواهیم کرد.